

Türkçe Öğretimi

Editörler: Naif KARDAŞ • Mehmet Nuri KARDAŞ

Editörler: Bil. Uzm. Naif KARDAŞ - Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

ISBN 978-625-8044-51-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Şubat 2022, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No:141 A/131 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Dil öğretimi tarih boyunca milletlerin üzerinde önemle durduğu bir alan olmuştur. Milletler, dilleri vasıtasıyla kültürlerini, inanışlarını, bilgi birikimlerini, deneyimlerini, eserlerini vb. yeni nesillerine aktarabilmişlerdir. Bu bağlamda dil bilincine sahip her millet ana dilini öğrenmek ve öğretmeyi milli bir görev olarak görmüştür, görmelidir.

Dil geçmişte olduğu gibi günümüzde de en güçlü iletişim ve etkileşim aracıdır. Günümüz iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişim ve dönüşüm; çağa uyum sağlayan, bilgi kaynaklarından doğru ve etkili istifade eden, ana dili zevkine ve bilincine sahip, iletişim becerisi yüksek, milli değerlere duyarlı bireyler yetiştirmeyi her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Belirtilen vasıflarda bireyler yetiştirmenin temel yolu güncel ihtiyaçlara cevap veren ana dili eğitiminden geçmektedir.

Toplumumuz için Türkçe öğretimi-öğrenimi de bu bağlamda değerlendirilen, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Ancak Cumhuriyet dönemine kadar Türkçenin ana dili olarak öğretimi maalesef çeşitli nedenlerle ihmal edilmiştir. Türkçenin ana dili olarak öğretimi-öğrenimi alanındaki eksiklerin giderilmesi ve etkili bir dil eğitiminin verilmesi için Cumhuriyet döneminde ilkököl ve diğer öğretim kademeleri için hazırlanan Türkçe dersi öğretim programları bu bağlamda önemli bir ihtiyacı karşılamıştır.

Daha etkili bir öğrenim-öğretim için her kademedeki olduğu gibi, güncel ilkököl Türkçe öğretim programı dikkate alınarak Sınıf Öğretmenliği lisans programında da önemli değişikliklere gidilmiştir. Sınıf Öğretmenliği lisans programında yapılan değişiklikler kapsamında “Türkçe Öğretimi” dersinin müfredatı da güncellenmiştir. Bu nedenle alanda, güncel ders içeriklerine hizmet eden kaynak ve ders kitabı türündeki eserlere ihtiyaç duyulmuş, incelemekte olduğunuz eser de bu ihtiyaca cevap vermek üzere Türkçe Eğitimi alanında uzman akademisyenler tarafından özenle kaleme alınmıştır. Eser akademik bir nitelik taşımasının yanında “Türkçe Öğretimi” dersinin müfredatıyla tamamen uyumlu olması yönüyle benzerlerinden ayrılmaktadır.

On beş bölümden oluşan eserde sırasıyla: Ana Dili Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri; Güncel İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Üzerine Bir İnceleme; Dinleme Becerisinin Geliştirilmesi; Konuşma Becerisinin Geliştirilmesi; İlk Okuma ve Yazma Öğretimi; Okuma Becerisinin Geliştirilmesi; Hızlı Okuma; Okuma Metinleri ve Öğretimi; Söz Varlığının Geliştirilmesi, Metinlerden Anlam Kurma ve Ana Fikir Öğretimi; Yazma Becerisinin Geliştirilmesi; Okuma ve Yazma Yoluyla Eleştirel Düşüncenin Geliştirilmesi; Medya Okuryazarlığı; Türkçe Öğretiminde Kullanılabilecek Çağdaş Yöntem ve Teknikler; Anlama Becerilerinin Değerlendirilmesi (Okuma ve Dinleme); Anlatma Becerilerinin Değerlendirilmesi (Yazma ve Konuşma) konuları işlenmiştir.

Eserin bölümleri farklı akademisyenler tarafından hazırlanmıştır. Bu nedenle bölümler arasında farklı üslup ve yaklaşımlar söz konusudur. Yazıların özgünlüğünü korumak amacıyla üslup ve yaklaşım birliğinin sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu yönüyle eserin her bölümü bağımsız olarak da okunabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Eserin eğitim fakültelerinin başta Sınıf Öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adayları olmak üzere sınıf öğretmenleri, Türkçe öğretmen adayları, Türkçe öğretmenleri ve lisans-lisansüstü programlarda Türkçe eğitimi veren akademisyenler ile alan araştırmacılarının ders kitabı veya kaynak eser bağlamındaki ihtiyaçlarına büyük ölçüde cevap vereceği inancındayız.

İncelemekte olduğunuz eserin eksiklerinin olduğu muhakkaktır. Siz değerli okuyucularımızdan ricamız; ilk baskısı yapılan eserle ilgili gözlemlerinizi, deneyimlerinizi, tespit ettiğiniz eksikleri, önerilerinizi tarafımıza iletmenizdir. Sizlerin değerli tespitleri, görüş ve önerileri esere sonraki baskılarında katkı sunacaktır.

Çalışmanın meydana gelmesinde emeği geçen Türkçe öğretimi alan uzmanlarına, eseri incelemekte olan siz değerli okuyucularımıza, eseri özenle baskıya hazırlayan Pegem Akademi çalışanlarına içten teşekkürler...

Editörler

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ

ORCID No: 0000-0002-4802-7478

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

ORCID No: 0000-0001-6732-7815

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Bil. Uzm. Naif KARDAŞ - Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

1. Bölüm: Ana Dili Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ, Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4802-7478

2. Bölüm: Güncel İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Üzerine Bir İnceleme

Dr. Öğr. Üyesi Cenan İŞÇİ, Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5736-6113

3. Bölüm: Dinleme Becerisinin Geliştirilmesi

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ, Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4802-7478

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6732-7815

4. Bölüm: Konuşma Becerisinin Geliştirilmesi

Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA, Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8393-7127

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman AYDENİZ, Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9277-529X

5. Bölüm: İlk Okuma ve Yazma Öğretimi

Doç. Dr. Mustafa KAYA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4755-4994

Dr. Öğr. Üyesi Erkan AYDIN, Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6452-6058

6. Bölüm: Okuma Becerisinin Geliştirilmesi

Doç. Dr. Dilek ÜNVEREN, Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3415-9274

7. Bölüm: Hızlı Okuma

Dr. Faruk KAYMAN, Millî Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-7917-7188

Doç. Dr. Sedat EROL, Adıyaman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0840-9903

8. Bölüm: Okuma Metinleri ve Öğretimi

Dr. Ahmet KARABULUT, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2222-4078

9. Bölüm: Söz Varlığının Geliştirilmesi, Metinlerden Anlam Kurma ve Ana Fikir Öğretimi

Dr. Aliye Nur ERCAN GÜVEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3646-0231

10. Bölüm: Yazma Becerisinin Geliştirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TUNAGÜR, Muş Alparslan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6427-6431

11. Bölüm: Okuma ve Yazma Yoluyla Eleştirel Düşüncenin Geliştirilmesi

Dr. Kayhan İNAN, Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7438-0742

12. Bölüm: Medya Okuryazarlığı

Dr. Öğr. Üyesi N. Hümevra ÖZDEMİR EREN, Erzincan Binali Yıldırım Üni.
ORCID No: 0000-0002-1376-9199

13. Bölüm: Türkçe Öğretiminde Kullanılabilecek Çağdaş Yöntem ve Teknikler

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6732-7815
Arş. Gör. Nurullah ESENDEMİR, Yıldız Teknik Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6841-2552

14. Bölüm: Anlama Becerilerinin Değerlendirilmesi (Okuma ve Dinleme)

Doç. Dr. Bilge BAĞCI AYRANCI, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9889-2777
Prof. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5577-4551

15. Bölüm: Anlatma Becerilerinin Değerlendirilmesi (Yazma ve Konuşma)

Doç. Dr. Bilge BAĞCI AYRANCI, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9889-2777
Prof. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5577-4551

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölmüler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

ANA DİLİ OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN TARİHİ SEYRİ

Giriş.....	1
Hunlar Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi.....	1
Köktürkler Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi.....	3
Uygurlar Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi.....	7
Karahanlılar Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi.....	11
Harezm Döneminde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	14
Kıpçaklarda Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	15
Selçuklu Döneminde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	17
Çağatay Döneminde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	20
Osmanlı Döneminde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	21
Cumhuriyet Döneminde Ana Dili Olarak Türkçe Öğretimi.....	24
Bölüm Özeti.....	29
Değerlendirme Soruları.....	34
Kaynakça.....	34

2. BÖLÜM

GÜNCEL İLKOKUL TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Giriş.....	39
Programın İçindekiler Bölümü.....	40
Güncel İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programının Yapısı.....	40
Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı.....	43
Tema-Konu-Metin Sayısı ve Türleri.....	45
Kazanımlar.....	50
Dil Becerileri Açısından Güncel İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı.....	51
Dinleme Becerisi.....	52
Konuşma Becerisi.....	53
Okuma Becerisi.....	53
Yazma Becerisi.....	56
Bölüm Özeti.....	57
Değerlendirme Soruları.....	58
Kaynakça.....	60

3. BÖLÜM

DİNLEME BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş.....	61
Dinlemenin Amacı.....	62
Dinleme-İşitme ve Dinleme Süreci.....	65
Dinleme Eğitimi	68
Dinlemenin Önemi	71
Dinleme ve İletişim	73
Dinlemenin Diğer Dil Becerileriyle İlişkisi.....	74
Dinleme Süreci ve Kuralları	75
Dinleme Öncesinde Kullanılacak Stratejiler.....	76
Dinleme Sırasında Kullanılacak Stratejiler	76
Dinleme Sonrasında Kullanılacak Stratejiler.....	77
Dinleme Türleri	77
Katılımlı Dinleme.....	78
Katılımsız Dinleme	79
Not Alarak Dinleme.....	79
Empati Kurarak Dinleme	80
Yaratıcı Dinleme.....	80
Eleştirel Dinleme.....	80
Ayrıştırıcı/Ayırt edici Dinleme.....	81
Bilgi İçin Dinleme	81
ELVES Yöntemiyle Dinleme	82
Seçici Dinleme	82
Metni Takip Ederek Dinleme	82
Pasif Dinleme.....	83
Aktif (Etkin, Etkili) Dinleme	83
İletişimsel Dinleme	84
Grup Halinde Dinleme.....	84
Sempatik Dinleme.....	84
Antipatik Dinleme	84
Estetik Dinleme	85
Dinleme Problemleri.....	85
Dinleyici/Alıcıdan Kaynaklanan Problemler	86
Kaynaktan (Konuşmacı, Konu ve Metin) Kaynaklanan Problemler	87
Çevresel Etmenlerden Kaynaklanan Problemler	88
Bölüm Özeti	89
Değerlendirme Soruları.....	91
Kaynakça.....	91

4. BÖLÜM

KONUŞMA BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş.....	95
Konuşmanın Amacı	95
Konuşmanın Önemi.....	97
Konuşma Yöntem ve Teknikleri	98
İkna Etme	98
Eleştirel Konuşma	99
Katılımlı Konuşma	99
Tartışma	100
Kendisini Karşısındakinin Yerine Koyarak Konuşma (Empati Kurma).....	100
Güdümlü Konuşma	101
Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma	101
Serbest Konuşma.....	101
Yaratıcı Konuşma	101
Hafızada Tutma Tekniği.....	102
Konuşma Türleri.....	103
Hazırlıklı Konuşma Türleri.....	103
Hazırlıksız Konuşma Türleri.....	106
Konuşma Kuralları	106
Konuşma Bozuklukları.....	109
Fiziksel Nedenler.....	110
Psikolojik ve Sosyolojik Nedenler	110
Çeşitli Konuşma Bozuklukları.....	110
Boğumlama/Artikülasyon/Sesletim/Telaffuz Bozuklukları	110
Kekemelik (Takipemi)	111
Afazi (Söz Yitimi).....	112
Dizartri (Sesletim Bozukluğu).....	113
Afoni (Ses Yitimi)	113
Disemi.....	114
Pelteklik	114
Mütizm (Konuşma İstemsizliği)	114
Mahalli Ağızla Konuşma	114
Bölüm Özeti	115
Değerlendirme Soruları.....	116
Kaynakça.....	118

5. BÖLÜM

İLK OKUMA VE YAZMA ÖĞRETİMİ

Giriş.....	121
Okuma	122
Okumaya Hazır Oluşla İlgili Faktörler	123
Takvim Yaşı	124
Cinsiyet.....	125
Sağlık Sorunları	125
Beyin Başatlığı	125
Genel Zekâ	126
Zihinsel Düşünme.....	126
Özel Bilişsel Problemler	126
Görsel Ayırım.....	127
İşitsel Ayırım	127
İlişkilendirici Öğrenme	127
Dikkat	127
Sözel Dil Gelişimi.....	128
Kitap Harf ve Satırlarının Özellikleri.....	129
Yazma	129
Oturuş	130
Kas Gelişimi	130
Yönler.....	131
El Tercihi	132
Boşluklar.....	132
Harfler.....	132
Yazımında Güçlük Çekilen Harfler.....	133
Kalem ve Kalem Tutma	133
Yöntemler	134
Sentez (Bireşimsel) Yöntemler.....	134
Harf (Alfabe, Bireşim) Yöntemi	134
Ses (Fonetik) Yöntemi	135
Hece Yöntemi	136
Analiz Yöntemleri.....	137
Sözcük Yöntemi	137
Cümle Yöntemi	138
Öykü (Metin) Yöntemi	138
Karma (Eklektik) Yöntemler.....	139
Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Kullanılan İlk Okuma ve Yazma Yöntemleri ...	139
Ses Temelli Cümle Yöntemi	140

Ses Temelli Cümle Yönteminin Özellikleri	141
Ses Temelli Cümle Yönteminin Temel İlkeleri	142
Ses Temelli Cümle Yönteminde Uygulamada Dikkat Edilecek Hususlar	142
İlk Okuma Yazma Süreci.....	142
Ses Temelli İlk Okuma Yazma Öğretimi.....	143
Uygulama.....	147
“M” Sesinin Kazandırılması.....	148
Sesi Hissetme, Tanıtma ve Ayırt Etme	148
Harfi Okuma ve Yazma	148
Harflerden Heceler, Hecelerden Kelimeler, Kelimelerden Cümleler Oluşturma	148
Bölüm Özeti	149
Değerlendirme Soruları.....	151
Kaynakça.....	152

6. BÖLÜM OKUMA BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş.....	155
Okumanın Amaçları	155
Okuma Tür ve Kuralları.....	158
Sessiz Okuma	158
Sesli Okuma	159
Göz Gezdirek Okuma	159
Özetleyerek Okuma	159
Not Alarak Okuma.....	160
İşaretleterek Okuma	160
Tahmin Ederek Okuma	160
Sorgulayıcı Okuma.....	160
Söz Korosu	161
Okuma Tiyatrosu	162
Metinlerle İlişkilendirme	162
Tartışarak Okuma	162
Eleştirel Okuma.....	162
Hızlı Okuma.....	163
Tarayarak Okuma.....	163
Yoğun Okuma.....	163
Görsel Okuma.....	163
Okuma Problemlerinin Giderilmesi.....	164
Bölüm Özeti	168

Değerlendirme Soruları.....	168
Kaynakça.....	169

7. BÖLÜM HIZLI OKUMA

Giriş.....	171
Hızlı Okuma.....	173
Okuma Hızını ve Okuduğunu Anlamayı Etkileyen Unsurlar	175
Hızlı Okuma Yaklaşımları	177
Davranışçı Yaklaşım.....	177
Bilişsel Yaklaşım	177
Yapılandırmacı Yaklaşım.....	178
Hızlı Okuma Eğitimi Etkinlikleri.....	179
Algılama Etkinlikleri.....	179
Aktif Görme Alanını Geliştirme Etkinlikleri	180
Kelimelerin Ortasına Odaklanarak Okuma Etkinlikleri.....	181
Gözün Aktif Kavrama Alanını Genişletme Etkinlikleri.....	183
Zihnin Tamamlama Özelliğini Geliştiren Okuma Etkinlikleri.....	185
Bölüm Özeti	186
Değerlendirme Soruları.....	187
Kaynakça.....	187

8. BÖLÜM OKUMA METİNLERİ VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	191
Metin Türleri ve Metin Türlerinin Öğretimi	193
Öyküleyici Metinler	194
Bilgilendirici Metinler	196
Şiir	202
Metinlerarası Okuma ve Yazma.....	204
Metinlerarası Okuma.....	204
Metinlerarası Yazma	206
Bölüm Özeti	212
Değerlendirme Soruları.....	213
Kaynakça.....	213

9. BÖLÜM

SÖZ VARLIĞININ GELİŞTİRİLMESİ, METİNLERDEN ANLAM KURMA VE ANA FİKİR ÖĞRETİMİ

Giriş	217
Söz Varlığının Geliştirilmesi	217
Söz varlığı	217
Sözcük Tanıma ve Ayırt Etme	219
Sözcük Öğretimi	220
Söz Varlığının Diğer Unsurları	223
Söz Varlığının Geliştirilmesinin Önemi.....	224
Söz Varlığını Geliştirmede Kullanılabilecek Etkinlikler	226
Anlam Analizi	228
Kavram Haritası	228
Sözcük Bulmaca	229
Sözcük Gruplandırma	230
Sözcük Türetme.....	230
Sözlük Kullanma	230
Piramit.....	230
Metinlerden Anlam Kurma.....	231
Metin İçi Anlam Kurma	233
Metin Dışı Anlam Kurma	233
Metinler Arası Anlam Kurma.....	234
Ana Fikir Öğretimi.....	234
Bölüm Özeti	237
Değerlendirme Soruları.....	238
Kaynakça.....	238

10. BÖLÜM

YAZMA BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş	241
Yazma	242
Yazmanın Önemi.....	245
Yazma Yaklaşım ve Modelleri	247
Flower ve Hayes Bilişsel Süreç Modeli (1981)	248
Hayes Modeli (1996).....	249
Bereiter ve Scardamalia'nın Yazma Modeli (1987).....	250
Yazma Stratejileri.....	252
Yazma Yöntem ve Teknikleri.....	254
Boşluk Doldurma	254

Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Yazma.....	255
Serbest Yazma	255
Kontrollü Yazma.....	255
Güdümlü Yazma.....	256
Eleştirel Yazma.....	256
Yaratıcı Yazma.....	257
Özet Çıkarma	257
Not Alma	257
Dikte Yöntemi.....	257
Grup Olarak Yazma	258
Metin Tamamlama	258
Tahminde Bulunma	258
Bir Metni Kendi Sözcükleri ile Yeniden Oluşturma.....	258
Bir Metinden Hareketle Yeni Bir Metin Oluşturma	259
Duyulardan Hareketle Yazma.....	259
Bölüm Özeti	259
Değerlendirme Soruları.....	260
Kaynakça	260

11. BÖLÜM

OKUMA VE YAZMA YOLUYLA ELEŞTİREL DÜŞÜNCENİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş.....	263
Eleştirel Düşüncenin Boyutları.....	264
Eleştirel Düşünmede İhtiyaç Duyulan Zihinsel Beceriler	266
Eleştirel Düşünme Becerisinin Öğretimi	267
Türkçe Öğretimi ve Eleştirel Düşünme	270
Okuma Becerisi ve Eleştirel Düşünme.....	270
Okumada Eleştirel Düşünmenin Bileşenleri.....	272
Eleştirel Düşünme ve Okuma Stratejileri	273
Yazma Becerisi ve Eleştirel Düşünme.....	275
Bölüm Özeti	278
Değerlendirme Soruları.....	279
Kaynakça.....	279

12. BÖLÜM MEDYA OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	281
Medya Okuryazarlığı Yaklaşımları.....	283
Aşılamacı Yaklaşım	283
Korumacı Yaklaşım	283
Ticari Medya (Ana Akım) Yaklaşımı.....	283
Eleştirel Yaklaşım	284
Dünyada Medya Okuryazarlığı	284
Türkiye’de Medya Okuryazarlığı.....	289
Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı.....	290
Türkçe Öğretim Programında Medya Okuryazarlığı	291
Bölüm Özeti	293
Değerlendirme Soruları.....	294
Kaynakça.....	295

13. BÖLÜM TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK ÇAĞDAŞ YÖNTEM VE TEKNİKLER

Giriş.....	297
Dinleme Eğitiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler.....	300
ELVES Tekniği.....	300
İFİKAN Tekniği.....	301
Cornell Not Tutma Tekniği.....	302
Kavram Haritası Tekniği	303
“Artı, Eksi, İlginç (AEİ)” Not Tutma Tekniği	304
Zihin Haritası Tekniği	305
Voscreen	307
LyricStraining	307
Konuşma Eğitiminde Kullanılabilecek Çağdaş Yöntem ve Teknikler	308
Akvaryum (İç Çember)	308
Drama	309
Konuşma Halkası	309
Köşelenme	309
Lipogram (Dudakdeğmez)	310
Mikro Öğretim	310
Rol Oynama	311
Sıcak Sandalye	312
Büyük Grup Tartışması	312

Düşün-Eşleş-Paylaş	313
Sokrat Semineri	313
Karşılıklı Sorgulama.....	313
Okuma Becerisinin Geliştirilmesinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler	314
BİOK (Birleştirilmiş İş Birlikli Okuma ve Kompozisyon).....	314
Birlikte Soralım Birlikte Öğrenelim.....	314
Okuma Tiyatrosu	316
Yoğun Okuma.....	316
Dedektif Tipi Okuma (Bir Yöntem Önerisi)	316
Kuantum Okuma.....	317
Yazma Becerisinin Geliştirilmesinde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler	318
Viki (İşbirlikli Yazarlık).....	318
Padlet Uygulaması.....	318
Toontastic	319
Sosyal Ağlar.....	319
E-Portfolyo	319
Blog (Ağ günlüğü).....	319
Dijital Öykü Kullanımı.....	320
Kuantum Yazma	321
Karikatürler.....	321
Bölüm Özeti	322
Değerlendirme Soruları.....	323
Kaynakça.....	324

14. BÖLÜM

ANLAMA BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (OKUMA VE DİNLEME)

Giriş.....	327
Okumanın Değerlendirilmesi.....	329
Dinlemenin Değerlendirilmesi.....	333
Üstbilgi Gözlem Formu	338
Dinleme Derslerinde Yararlanılabilecek Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçları.....	339
Dinlemeyi Ölçme Araçlarına Örnekler.....	342
Bölüm Özeti	362
Değerlendirme Soruları.....	362
Kaynakça.....	365

15. BÖLÜM

ANLATMA BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (YAZMA VE KONUŞMA)

Giriş.....	367
Yazmanın Değerlendirilmesi	367
Yazma Değerlendirme Ölçeklerinden Örnekler	371
Konuşma Becerisinin Değerlendirilmesi	389
Konuşma Becerisi Ölçme Araçlarına Örnekler.....	391
Bölüm Özeti	409
Değerlendirme Soruları.....	410
Kaynakça.....	412
Yazarlar Hakkında.....	415

1. BÖLÜM

ANA DİLİ OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN TARİHİ SEYRİ

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ, Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4802-7478

Giriş

Türkler tarih boyunca dünyanın geniş coğrafyasında hüküm süren kadim bir millet olmuştur. Tarih boyunca farklı coğrafyaları yurt edinen Türklerin zengin bir dil ve kültüre sahip oldukları, kültürel birikimleri ve yaşayış özellikleriyle etkileşimde buldukları milletleri etkiledikleri bilinen bir durumdur. Her ne kadar İslamiyet öncesi dönemde kurumsal bir hüviyete bürünmemiş olsa da ciddi bir eğitim sitemine de sahip oldukları söylenebilir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde Türklerin kullandıkları dilin Türkçe olduğunu belirten çalışmalar alanda dikkat çekmektedir (Akyüz, 1982; Bilhan, 1988; Kafesoğlu, 1983; Turan, 1969).

Türk kültürünün taşıyıcısı ve yapı taşı olan Türkçe Türkler için anne sütü kadar temiz ve azizdir. Yahya Kemal'in "Türkçe, ağızda anne sütüdür." deyişi bu gerçeği gözler önüne seren önemli bir örnektir. Fazıl Hüsnü Dağlarca bu meyanda "Türkçem benim ses bayrağımdır." derken Mustafa Kemal Atatürk, "Türk dili Türk milletinin kutsal bir hazinesidir. O, milletin kalbi, milletin zihnidir." demiştir. Türkçenin Türk milleti için önemine vurgu yapan veciz sözlere daha birçok örnek verilebilir.

Türkçenin, dileyen herkese ana dili veya yabancı dil olarak öğretilmesi Türkçe sevdalıları için milli bir görevdir. Tarih boyunca pek çok devlet kuran Türkler, kurdukları devletlerde Türkçe öğretimine büyük önem vermişlerdir. Bu önem zaman zaman sahaya istendik düzeyde yansımamış olsa da halk arasında kullanılan öğrenilen-öğretilen dil Türkçe olagelmıştır. Bu çalışmada Hunlardan başlayarak günümüze kadar Türkçenin ana dili olarak öğretimi üzerinde durulmuştur.

1. Hunlar Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi

Hunlarla ilgili tarihi bilgileri milletler arasındaki ilişkiler nedeniyle en çok Çin kaynaklarında bulmak mümkündür. Çin kaynakları Hunların tarih sahne-

sine çıkışlarını M.Ö. 1700'lü yıllara kadar dayandırmakta ve Hun hükümdarı Tuman'dan (Teoman) binden fazla yıl öncesine kadar da Hun devletinin büyüyüp küçüldüğü bilgisini vermektedir (Ögel 1981:117-121; Ercilasun 2004:52). Hun ismi Çin kaynaklarında "Hyung-nu" şeklinde ilk defa M.Ö. 318'deki bir anlamada geçer ve bu Asya Hunlarıyla ilgili ilk tarihi kayıt olarak kabul edilmektedir (Ercilasun 2004:52). Türkçenin eskiliğine gelince, kökeni Türkçe, Türk dillerine ait olduğu düşünülen Hunca birkaç sözcük M.Ö. 3. yüzyıla değin gider (Develi vd. 2020:126). Çin kaynaklarında Hunlara ait M.Ö. 3. yüzyıl ve M.S. 4 yüzyıl arası dönemden kalma Hunca sözcüklere rastlanmaktadır. Bu durum Türkçenin M.Ö. 3. yüzyıla değin bizi götürebileceği anlamına gelse de metinsellik boyutunda sadece M.S. 4. yüzyıldan kalma 10 işaretlik bir Hunca beyitten bahsedilebilir (Develi, 2020:126; Tekin, 1993:46-54).

M.Ö. 1700'lü yıllara ve M.S. 5.yüzyıl sonralarına kadar geniş bir tarihe sahip olan Hun devletlerini kullandıkları dil açısından 10 işaretlik bir Hunca beyitle sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Nitekim hükümdar Şi Lo'nun (Shih Lo) 329 yılında Liu Yao ile savaşma isteği karşısında tebaasından aldığı tepki nedeniyle rahip Fo-t'u-teng'in Hun dilince söylediği "*siu-k'i t'i-li-kang puh-koh kü-t'u-tang: Ordu savaşmak için çıkacak ve Liu Yao'yu yakalayacak*" (Tekin, 1993:37) beyiti, Hunların da kendilerine ait bir yazı diline sahip olduğunun kanıtı olarak sayılabilir.

Çin kaynakları IV- V. yüzyılda Çin'de kurulan dört Hun devletleriyle yani Han veya İlk Chao (304-329), Sonraki Chao (319-352) Hsia (407-431) ve Kuzey Liang (397-439)'la ilgili verdiği bilgiler Hunların yazıya geçtiğine yönelik ipuçları zaten sunmaktadırlar. Yazıya geçen köklü bir Hun tarihinin Hunca metinlerinin olmayışı, Hunların konargöçer yaşam sürmesi nedeniyle mimari yapıların sınırlı kalması, sözlü geleneğin ön planda olması, ileri bir kültüre ve yerleşik bir yapıya sahip Çin milletiyle yoğun ilişkilerin olması vb. nedenlere bağlanabilir.

Çin kaynakları, devlet liderlerinin yazıtlar diktirdiği, kanunnameler hazırlattığı, tarih kitapları yazdırdığı bilgisini verirken Budhizmin kabul edilmesiyle kutsal Budist metinlerin tercüme edildiği, sutraların yazıldığını da aktarmaktadır. *Shang-tang Şehri Kayıtları, Baş Kumandanın Günlüğü, Büyük Ch'an-yü Kayıtları, Üç Devlet Dönemi Genel Tarihi* adlı eserler hükümdarlar öncülüğünde Çince yazılmış tarihi kaynaklardır. Her ne kadar yazılan tüm bu kitap ve sutralarda kullanılan dil Çince olsa da Türk yazılı edebiyatının en erken dönemlerini oluşturma ihtimalleri yüksektir (Baykuzu, 2008). Nitekim tarih içerisinde bazı Türk şairlerinin Çince olarak şiirler yazdıklarının (Develi, 2020:126) bilinmesi Türklerin bir edebiyat birikimine sahip olduğunun göstergesi olarak sayılabilir.

Hun imparatoru Shih Lo'nun yazı, edebiyat, din ve saray memurluğu için çeşitli dersler içeren ilkokullar açması, otoriter subay çocuklarını öğretmen olarak okullara tayin etmesi, bir üniversite kurarak 300 öğretmen idaresinde eğitime açması (TSUİ, 386-535: 13/96; akt: Baykuzu, 2008:197), gençlere imkânlar sağlanarak eğitilmiş olmaya teşvik edilmeleri, kurulan ilkokulların ve üniversitenin sık sık ziyaret edilerek sınavlarının izlenmesi (FANG.,648: 105/2741; TSUİ, 386-535: 14/104; akt: Baykuzu, 2008:197) Hunların eğitime ne denli önem verdiğinin göstergesidir.

Her ne kadar Hunlardan günümüze ulaşmış Hunca yazılı belgeler sınırlı olsa da Hunların tarih ve çeşitli alanlarla ilgili kitaplar yazmaları, din ve saray memurluğuyla birlikte yazı ve edebiyata da önem vererek bu konuda eğitilmiş kadroların yetişmesi için ilkokullar ve üniversite açmaları gibi gelişmeler okuryazar olduklarını göstermesiyle birlikte Hun dilinin eğitim ortamlarında formal bir şekilde öğretilmiş olma ihtimalini de güçlendirmektedir. Nitekim Uygurların ataları Kao-kü'lerin Çincenin yanında Hunca da yazdıkları, Prokopios'a göre Ogur boylarının kendi yazılarını kullanmaları, Akhunların yazılarının olması, Hun devletinde idareci zümre ve hanedanın Türkçe konuşmaları (Biçer, 2017:12-13) Türkçeye verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir.

2. Köktürkler Döneminde Anadili Olarak Türkçe Öğretimi

Çin kaynaklarında Tü-küe veya Tü-jüe olarak kendilerinden bahsedilen Köktürkler, Cücenlere bağlı şekilde yaşarken sonraları Bumin Kağan önderliğinde MS. 552 yılında bağımsızlıklarını kazanarak Türk adıyla anılan ilk siyasi örgütlenmeyi kurmuşlardır (Yardımcı & Çıvgın, 2007; Servet & Rencüzoğulları, 2017:429). Bumin Kağanın ölümünden sonra imparatorluk Doğu ve Batı şeklinde ikiye ayrılmış Doğu Köktürklerin başına Mukan Kağan, Batı Köktürklerin başına ise İstemi Yabgu geçmiştir. Çin ve Uygurların baskıları sonucunda 630 yılında Doğu Köktürkler, 659 yılında da Batı Köktürkler yıkılarak Çin egemenliğine girmiş ve 630-681 arasında yaklaşık elli bir yıllık bir hükümdarsızlık dönemi yaşanmıştır (Akyüz,2014; Biçer, 2017).

681 yılında bağımsızlık mücadelesine girişen Kutluk Kağan ikinci kez bağımsızlığı kazanarak İlderis Kağan unvanını kazanmış, ölümünden sonra yerine kardeşi Kapağan, sonrasında da Kutluk Kağanın çocukları Bilge Kağan ve Köl Tigin yönetime geçmiştir. Bu dönemlerde Tonyukuk vezirlik görevini üstlenmiştir (Akyüz,2014; Biçer, 2017). Uygur, Basmıl ve Karluk gibi Türk boy ve topluluklarının ittifakı sonucunda Ozmış Kağan öldürülmüş ve 743 yılında Köktürk egemenliğine son verilmiştir (Alyılmaz, 2015). İki kez kurulup yıkılan Köktürk devletinin, siyasi